

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับกระแสน้ำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สืบเนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต สภาพดังกล่าวทำให้การก่อตั้งชุมชนและวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ มีความใกล้ชิดผูกพันอยู่กับแหล่งน้ำ นอกจากนี้ รูปแบบหนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยยังเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และระบบความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นปัจจัยที่เอื้อให้คนในชุมชนได้ร่วมกันหล่อหลอมและสร้างสรรค์องค์ความรู้ผ่านประสบการณ์และความเชื่ออย่างเป็นธรรมชาติจนเกิดเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม (indigenous Knowledge) และวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Native Cultural)

ประเพณีการแข่งขันเรือ เป็นตัวอย่างหนึ่งของนวัตกรรมชุมชนเชิงสร้างสรรค์ที่เกิดจากผลผลิตทางความคิดเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน โดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่จับต้องได้ (Explicit Knowledge) คือ ตัวเรือ ซึ่งเป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ที่หลุดจากไม้และองค์ความรู้ที่จับต้องไม่ได้ (Tacit Knowledge) ได้แก่ ระบบความเชื่อและศาสนา ระบบความคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ดังนั้น ประเพณีการแข่งขันเรือจึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของนวัตกรรมชุมชนที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการวิถีชีวิตและปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมซึ่งในที่นี้ ได้แก่ สายน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้มีความสุขโดยการใช้เรือเป็นกลไกทางสังคมในการสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ในปัจจุบัน มีหลายจังหวัดในประเทศไทยที่จัดประเพณีแข่งเรือต่อเนื่องกันมาและกลายเป็นส่วนหนึ่งของนวัตกรรมชุมชนได้ถูกภาครัฐนำมายึดโยงเข้ากับธุรกิจการท่องเที่ยวประจำปีของหลายจังหวัดทั่วประเทศ อาทิ ในพื้นที่ภาคกลางมีการจัดประเพณีการแข่งขันเรือในลำน้ำเจ้าพระยา (จังหวัดปทุมธานี อ่างทอง สิงห์บุรี พระนครศรีอยุธยา) ลำน้ำท่าจีน (จังหวัดนครปฐม) ลำน้ำป่าสัก (จังหวัดสระบุรี) ลำน้ำแม่กลอง (จังหวัดราชบุรี) ลำน้ำบางปะกง (จังหวัดฉะเชิงเทรา) ในพื้นที่ภาคเหนือจัดประเพณีการแข่งขันเรือในลำน้ำน่าน (จังหวัดน่าน พิจิตร) ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการแข่งเรือประเพณีในลุ่มน้ำโขง ที่ มูล (จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ และสุรินทร์) ส่วนภาคใต้ พบการแข่งขันเรือในหลายจังหวัด(จังหวัดชุมพร กระบี่ สุราษฎร์ธานีและนราธิวาส (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2553; วินัย รอดจ่าย, 2532)

จากการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงปรากฏการณ์และพัฒนาการของประเพณีการแข่งขันเรือในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่าง ยืดหยุ่น และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง กรณีดังกล่าวส่งผลให้มุมมองของบุคคลต่อความหมาย ค่านิยมและรูปแบบของการแข่งเรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว นับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการอยู่รอดในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบการแข่งขันเรือในปัจจุบันของประเทศไทยและจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะคือ 1) การแข่งเรือเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดประเพณีโดยมีพื้นฐานมาจากระบบความเชื่อทางศาสนาและระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยเปิดรับสมัครเฉพาะเรือแข่งภายในจังหวัดที่เน้นเอกลักษณ์เรือและทีมฝีพายจากแต่ละหมู่บ้านเท่านั้น เรียกว่า สนามแข่งเรือแบบปิดเช่นประเพณีการแข่งขันเรือที่จังหวัดน่าน 2) การแข่งเรือเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดประเพณีและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยเปิดรับสมัครเรือแข่งจากภายในจังหวัดและทั่วประเทศ และเรือที่เข้าแข่งขันสามารถรวมตัวทีมฝีพายเรือได้อย่างอิสระ เรียกว่าสนามแข่งเรือแบบเปิด เช่นการแข่งขันเรือในจังหวัดสกลนคร และ 3) การแข่งเรือยาวที่ปรับเปลี่ยนไปเป็นกีฬาทางน้ำ เปิดกว้างรับสมัครทีมเรือแข่งจากทั่วประเทศเช่น จังหวัดพิจิตร พระนครศรีอยุธยา และกรุงเทพฯ เน้นความเป็นทีมของเรือแข่งที่สามารถสรรหาเทือกพายเรือจากพื้นที่ต่างๆได้อย่างอิสระโดยไม่จำกัด และใช้ระเบียบทางกีฬาสากลมาประยุกต์ใช้ในการแข่งเรือ เช่น มีการแบ่งเรือออกเป็นสายในการแข่งขัน เรียกว่าสนามแข่งเรือแบบเปิดระดับประเทศ (Inter National Open Competition) (ประไพ ทิมพงษ์, 2533; รัตนาพร ทองเขียว, 2552-2553)

ด้านการบริหารจัดการประเพณีการแข่งขันเรือในส่วนของหน่วยงานที่จัดการแข่งขัน พบว่ามีหลายลักษณะ เช่นการบริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับหมู่บ้านที่เป็นศรัทธาวัดในพื้นที่จัดแข่งขัน และการบริหารจัดการการแข่งขันเรือ ในลักษณะขององค์กรเอกชน เช่น สมาคมเรือพายแห่งประเทศไทย (ส่วนเรือยาวประเพณี) และสมาคมเรือพายในจังหวัดต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันพบว่ามีบทบาทสำคัญทำให้เกิดกระแสการปรับเปลี่ยนการแข่งขันเรือ ไปเป็นรูปแบบของกีฬาทางน้ำเพิ่มมากขึ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2553; ยุทธพงษ์ เมษพันธุ์, 2552; เรืองรัตน์ ฤทธิ์วิรุฬห์, 2541; Suttipat Benjatechah, 2006) ซึ่งการปรับเปลี่ยนการแข่งขันเรือไปเป็นกีฬาทางน้ำดังกล่าว มีความสอดคล้องกับการแข่งเรือในต่างประเทศที่ถือว่าเป็นรูปแบบของการแข่งขันกีฬาทางน้ำ โดยเปิดรับสมัครกลุ่มคนที่สนใจเข้ามาร่วมกิจกรรมโดยสโมสรกีฬาพายเรือเป็นผู้รับผิดชอบ เช่น การแข่งเรือ

แคนนู (Canoe Boat) ระหว่างมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ (The Oxford-Cambridge Boat Race) และการแข่งเรือในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีทั้งการแข่งขันเรือแคนนู (Canoe Boat) ของนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย (The Harvard-Yale Regatta) และมีการแข่งขันเรือดราคอน (Dragon Boat Festival) ของสมาคมเอกชนในรูปแบบของมูลนิธิองค์กรการกุศล องค์กรทางศาสนาและองค์กรเอกชน เปิดรับสมัครทีมเรือแข่งจากกลุ่มผู้สนใจทั้งในประเทศและต่างประเทศ ลงทะเบียนเข้าร่วมแข่งขันและทางสมาคมจะนำทีมไปร่วมแข่งขันเรือมังกร (dragon boat) ทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก ส่วนในประเทศจีน ฮกกง ไต้หวัน มีการแข่งเรือดราคอน (dragon boat) ซึ่งเป็นการแข่งขันในระดับนานาชาติ (Dragon Boat International Championship) มีการบริหารจัดการโดยองค์กรเอกชน (รัตนพร ทองเขียว, 2552, 2553)

ในส่วนของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดการแข่งขันประกอบด้วยกลุ่มแกนนำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งเทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นกลไกสำคัญ ส่วนภาคประชาชนนั้นประกอบด้วยกลุ่มผู้แสดงทางสังคม (Social Actor) หลัก 3 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มลูกเรือ กลุ่มแกนนำเรือแข่ง และกลุ่มผู้นำทีมกองเชียร์เรือแข่งที่เป็นกำลังหลักสำคัญในชุมชนตั้งแต่ระยะการเตรียมความพร้อมด้านเรือแข่งและกำลังคน ระยะการนำเรือเข้าแข่งขันจนถึงสิ้นสุดฤดูกาลการแข่งขัน ส่วนผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ประกอบด้วยประชาชนที่เข้าชมการแข่งขัน นักท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและนานาชาติ นักการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มนักธุรกิจ ผู้ให้การสนับสนุนเงินทุนเพื่อการโฆษณาสินค้าต่างๆ ทั้งด้านอุปโภค บริโภค เทคโนโลยีต่างๆ ด้านเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลัง

นอกจากนี้ ด้านสื่อประชาสัมพันธ์การแข่งขันเรือในทุกสนามแข่งขันของแต่ละจังหวัด พบว่ามีการถ่ายทอดสดทางวิทยุท้องถิ่นและเคเบิลทีวีท้องถิ่น ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ทางหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น ส่วนการแข่งขันเรือในสนามแข่งขันระดับจังหวัดต่างๆ จะมีการประชาสัมพันธ์ในระดับประเทศเช่นหนังสือพิมพ์ นิตยสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สื่อโทรทัศน์ และมีการถ่ายทอดสดการแข่งขันทางสถานีโทรทัศน์ ทีวีไทย (THAI PBS) และการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตจึงทำให้ประเพณีการแข่งขันเรือมีความเป็นสาธารณะในสังคมที่มีองค์ประกอบที่แตกต่างและหลากหลายเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ส่วนใหญ่เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ได้มุ่งเน้นการแข่งขันเรือที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์แต่เป็นการแข่งเรือที่มุ่งชัยชนะมากกว่า (รัตนพร ทองเขียว, 2552, 2553)

โดยสรุป จะเห็นได้ว่า การแข่งเรือในประเทศที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ผู้วิจัยกล่าวมานั้นจะมีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจนในรูปแบบของสโมสร และองค์กรเอกชน เน้นการรวมกลุ่มโดยสมัครใจ จากหลายพื้นที่และหลายภูมิภาค มีความสัมพันธ์กันในเชิงระบบและมุ่งแข่งขันเพื่อชัยชนะและผลประโยชน์ของทีมในเชิงธุรกิจ และเพื่อความสนุกสนานจากการแข่งขันเช่นเดียวกับกีฬาประเภทอื่นๆ โดยข้อแตกต่างที่สำคัญคือ การก่อเกิดของการแข่งเรือในรูปแบบดังกล่าว ไม่ได้เกิดจากพื้นฐานของระบบความคิด ความเชื่อและศาสนา และขาดความเชื่อมโยงระหว่างวิถีชีวิตกับวัฒนธรรมประเพณีซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้เกิดความผูกพันกันระหว่างคนในชุมชนและระหว่างชุมชนเช่นประเพณีการแข่งเรือในประเทศไทย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การแข่งเรือในลักษณะดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดพลังของชุมชนที่มีพันธะสัญญาร่วมกันและเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันที่จะสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ส่วนการแข่งเรือในประเทศลาว กัมพูชาและเวียดนามนั้น เป็นการแข่งเรือตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่วางอยู่บนระบบความคิด ความเชื่อและศาสนาเช่นเดียวกับในประเทศไทย(รัตนพร ทองเขียว,2552) ดังนั้น จะเห็นได้ชัดเจนว่าประเพณีการแข่งเรือในเอเชียมีความแตกต่างจากการแข่งเรือในประเทศทางตะวันตก เนื่องจากมีรากฐานมาจากวัฒนธรรม ที่มีบริบทสังคมหรือระบบความคิด ความเชื่อและค่านิยมเป็นพื้นฐาน และมีรูปแบบซึ่งมีเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนวัฒนธรรมไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม(Theory of Cultural Change)ในด้านวิวัฒนาการของวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมและวิวัฒนาการหรือพัฒนาการของวัฒนธรรม (Julian Steward, 1955)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการแข่งเรือในประเทศไทยในรูปแบบจารีต (Traditional Model) เป็นนวัตกรรมชุมชนที่เป็นผลผลิตซึ่งเป็นองค์รวมของความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นระบบความคิด ความเชื่อและค่านิยมซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนว่าเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่า และมีการปฏิบัติสืบทอดอย่างต่อเนื่องจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องมีความครอบคลุมและสอดคล้องกับวิถีวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม และมีผู้แสดงทางสังคม จำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์กันในบทบาทต่างๆที่แตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านองค์ประกอบ คุณลักษณะและรูปแบบของประเพณีการแข่งเรือ จึงน่าจะมีผลกระทบตั่งแต่วิถีคิด ความเชื่อ ระบบอุดมการณ์และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

สำหรับปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการแข่งเรื่อนั้น พบว่ามีความสัมพันธ์กับรูปแบบเชิงนโยบายของภาครัฐเช่น นโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ในปัจจุบันมีลักษณะแนวโน้มที่เร่งรัดเร่งคืบให้แต่ละจังหวัดดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบก้าวกระโดด เน้นการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ โดยขาดการเตรียมความพร้อมของประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่นั้นๆ (รัตนพร ทองเขียว, 2552, 2553) ดังผลการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นว่า ในปัจจุบันประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในระดับน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา การวางแผนการ และการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนการติดตามประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (วิชัญชา ปานศิริ, 2552)

จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแข่งเรือพบว่าประเพณีการแข่งเรือจังหวัดน่านเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง นานกว่า 200 ปี (คณะทำงานเอกลักษณ์น่าน, 2549; มหาวิทยาลัยพายัพและประชาคมเมืองน่าน, 2540; ยุทธพร นาคสุข, 2552; ราเชนทร์ กาบคำ, 2549; สงวน โชติสุขวัฒน์, 2505; องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, 2550) และในขณะเดียวกัน พบว่าจังหวัดน่านมี ประชาชนอายุ 15 ปี ขึ้นไป ที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงเป็นอันดับที่ 1 ของประเทศในปีพ.ศ.2547-2548 คือ ร้อยละ 52.67 และ 48.70 ตามลำดับ (กันต์ เทียมรุ่งโรจน์และคณะ, 2548) และหากพิจารณาถึงปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแข่งเรือ จะพบว่าผลกระทบด้านอุบัติเหตุจราจรที่เกิดในช่วงการจัดงานประเพณีแข่งเรือสูงกว่าเทศกาลอื่นๆ ทั้งหมด (โรงพยาบาลน่าน, 2552)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเบื้องต้น(Preliminary study) ในพื้นที่จังหวัดน่าน ช่วงเดือนกันยายน –ตุลาคม พ.ศ.2552 และ 2553 โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวแทนเรือแข่งที่เข้าประชุมจับสลากแบ่งสายการแข่งขัน จำนวน 44 คน จาก 44 หมู่บ้านที่มีเรือแข่งประจำหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการให้ตอบแบบสอบถามโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด ร่วมกับการสนทนากลุ่ม 3 กลุ่มๆละ 10 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 9 คน ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม ในการแข่งเรื่อนัดเปิดสนามและปิดสนามในปีพ.ศ.2552-2553 จำนวน 4 ครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในเชิงลึก และศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการของการแข่งเรือ ตลอดจนความเชื่อมโยงของประเพณีการแข่งเรือกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน จังหวัดน่าน และติดตามผลการศึกษาเบื้องต้นโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมอีก 2 ครั้งในกลุ่มผู้แสดงทางสังคมทั้ง 3 กลุ่มและกลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมชมการ

แข่งขันเรือในนัดเปิดสนามและนัดปิดสนามในปี พ.ศ.2554 เพื่อตรวจทานข้อมูลร่วมกับการสัมภาษณ์กลุ่ม(Group Interview) 10 กลุ่มๆละ 7-10 คน ในกลุ่มผู้แสดงทางสังคมจาก 10 หมู่บ้านๆละ 1 กลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนและแกนนำเรือแข่งจาก 10 หมู่บ้านๆละ 2 คน จำนวน 20 คน เพื่อสอบถามความต้องการและและแนวทางการพัฒนาที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาประเพณีการแข่งขันเรือเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและลดภาวะวิกฤตและผลกระทบที่เกิดขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกปีโดยไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดประกาศตัวเป็นเจ้าของเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผลการศึกษาพบสาระสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (รัตนพร ทองเขียว, 2552,2553) แบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ

1. มิติความสัมพันธ์ระหว่าง ประเพณีการแข่งขันเรือ กับบริบททางสังคม พบว่าการแข่งขันเรือมีพัฒนาการคู่มาับประวัติศาสตร์ของ “นครน่าน” ซึ่งเป็นนครรัฐอิสระในอดีตที่มีเจ้าผู้ครองนครน่าน 64 องค์ (มหาวิทยาลัยพายัพ และประชาคมเมืองน่าน, 2540, หน้า 50-56; สำนักงานจังหวัดน่าน, 2530, หน้า 17-32) ประเพณีการแข่งขันเรือในอดีต เกิดขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการแก้ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อบ้านเมืองเกิดปัญหาความแห้งแล้ง โดยในอดีต สังคมยังขาดความรู้ในการจัดการระบบน้ำ ดังนั้น เจ้าผู้ครองนครจึงได้นำชาวบ้านทำพิธีขอฝนและจัดให้น้ำเรือมาลงเล่นในแม่น้ำโดยเปรียบเรือเสมือนกับการนำพญานาคลงเล่นน้ำ ผลปรากฏว่าฝนได้ตกลงมาตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ จึงได้มีการขุดเรือประจำหมู่บ้านขึ้นและตกแต่งรูปหัวเรือและท้ายเรือเป็นรูปหัวและหางของพญานาค แล้วนำเรือมาแข่งขันกันเพื่อเป็นการบวงสรวงพญานาค ส่วนหัวเรือและหางเรือที่ได้แกะสลักเป็นรูปพญานาคที่เรียกว่า “หัวไธ้” และ “หางวัลย์” นั้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเรือแข่งเมืองน่านจนถึงปัจจุบัน (สงวน ไซติสุขรัตน์, 2505, หน้า 843-847) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ประเพณีการแข่งขันเรือในอดีตของจังหวัดน่านถูกใช้เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและความเชื่อของชาวน่าน

2. มิติด้านวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณีการแข่งขันเรือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของชาวน่าน ดังนั้น การแข่งขันเรือจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้าน โดยในขณะที่มีการแข่งขันเรือ ก็เกิดกิจกรรมนันทนาการในรูปแบบต่างๆ อาทิ มีการตีฆ้องกลอง ฉิ่ง ฉาบ ปาน ซึ่งเรียกว่า “ตีฆ้องล่องน่าน ตีปานแข่งเรือ” เป็นทำนองเพลงล่องน่าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะลุกขึ้นพ้อนซึ่งเป็นท่าของท่าพ้อน “ล่องน่าน” ที่มีเอกลักษณ์รูปแบบการพ้อนเฉพาะตัว มิติการแข่งขันเรือดตามนัยนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคนในชุมชน นอกจากนี้การแข่งขันเรอยังถูกบูรณาการเข้ากับความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชนอันเป็นการสะท้อนความ

เข้มแข็งทางจิตวิญญาณผ่านพิธีกรรมต่างๆ โดยในช่วงเช้าเป็นพิธีทานก๋วยสลาก และในช่วงบ่ายคนในชุมชนจะนำเรือแข่งมาแข่งเล่นกันอย่างสนุกสนาน เรือทุกลำสามารถจับคู่แข่งขันกันได้อย่างอิสระ การแข่งขันจึงมิได้มุ่งที่การแพ้หรือชนะ แต่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน

3. มิติด้านเศรษฐกิจ ประเพณีการแข่งขันเรือ มีองค์ประกอบที่แตกต่างและมีความหลากหลายเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม ทั้งทางตรงและทางอ้อมในรูปของเครือข่ายเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยประชาชนในพื้นที่สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม สินค้าพื้นเมืองและการจัดพื้นที่บริการรับฝากรถในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับสนามแข่งขัน เป็นต้น

4. มิติเชิงนโยบาย จังหวัดน่านเป็นหนึ่งในหลายจังหวัดที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นพื้นที่ดำเนินการนโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม โดยมีการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองน่านขึ้นเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ เครือข่ายสุขภาพคนน่านยังได้จัดทำนโยบายนำร่องการส่งเสริมสุขภาพผ่านนโยบายการแข่งขันเรือปลอดน้ำเมา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548-2549 และดำเนินการต่อเนื่องจนถูกกำหนดเป็นนโยบาย“แข่งเรือปลอดเหล้า-เบียร์” ในปี พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน ผลการดำเนินนโยบายดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนเกิดการรับรู้และสร้างความตระหนักในเรื่องเมาไม่ขับเพิ่มมากขึ้น ทำให้จังหวัดน่านสามารถลดสถิติการเกิดอุบัติเหตุจราจรในช่วงประเพณีการแข่งขันเรือลงได้ในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในด้านการลดพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของผู้เข้าชมการแข่งขันเรือ (เทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน, 2551, 2552; เยาวลักษณ์ อนุรักษ์ และจิราวรรณ สิทธิโชค, 2551)

ประการที่สอง ด้านวิกฤตผลกระทบที่เกิดจากประเพณีการแข่งขันเรือในปัจจุบัน (รัตนพร ทองเขียว, 2552, 2553) ตามรายละเอียดดังนี้

1. ผลกระทบด้านสังคม พบว่าเกิดความขัดแย้งที่รุนแรงในด้านการบริหารจัดการเกี่ยวกับประเพณีการแข่งขันเรือในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล เนื่องจากการแข่งขันเรือในปัจจุบันมุ่งแข่งขันเพื่อชัยชนะทำให้คนในชุมชนสูญเสียความประทับใจ หรือ ความรู้สึกที่ดีต่อกันส่งผลให้สูญเสียความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับกลุ่มผู้แสดงทางสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีการแข่งขันเรือ

2. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการแข่งขันเรือ จากการอนุรักษ์สืบทอดประเพณีการแข่งขันเรือเป็นการแข่งขันกันเพื่อมุ่งชัยชนะ สภาพดังกล่าว ส่งผลให้หลายชุมชนมีการปรับเปลี่ยนรูปทรงของเรือเพื่อให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนได้รวดเร็วขึ้น ทำให้เรือแข่ง

สูญเสียอัตตลักษณ์ อาทิ การปรับให้ตัวเรือสั้นและมีความเร็วเล็กเป็นรูปปลาซ่อน นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงส่วนหัวและหางของเรือ จากหัวเรือที่เกะสลักเป็นรูปพญานาคใหญ่ ชูคอเป็นสง่า อ้าปากโง้ง ที่ให้ความรู้สึกน่าเกรงขามและสง่างามที่เรียกว่า “หัวโง้ง” เปลี่ยนเป็นหัวเรือพญานาค ขนาดเล็ก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกระทบต่อความรู้สึกต่อคนในท้องถิ่น และได้รับวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เข้าชมการแข่งขันเรือเป็นอย่างมาก ส่วนหางเรือที่เรียกว่า “หางวัลย์” จากเดิมทำเป็นหางพญานาคองสูงก็ถูกปรับเป็นหางพญานาคที่สั้นลง ไม่โค้งยาวองงามเหมือนเดิม ส่วนตรงช่วงต่อของหัวเรือกับตัวเรือ บางชุมชนยินยอมให้นำเอาตราสัญลักษณ์ของช่างต่อเรือ จากต่างจังหวัด มาติด ไว้เพื่อบอกถึงช่างที่ปรับปรุงเรือลำนั้นๆ ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจของคนในชุมชน นอกจากนี้รูปแบบเรือที่หายไปจากประเพณีการแข่งขันเรือในลำน้ำน่านอีกประการหนึ่ง คือ การงดประกวัดเรือโหว้แต่่มงุ่มเทในการแข่งเรือเพื่อชัยชนะเป็นสำคัญ

3. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการในการเตรียมเรือแข่งของแต่ละหมู่บ้าน จากผลการศึกษาเบื้องต้น (Preliminary study) พบว่า การบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าว ทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการประเพณีการแข่งขันเรือในหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2551 สูงมาก โดยพบว่า ค่าใช้จ่ายในภาพรวมของ 44 หมู่บ้าน รวมเป็นเงิน 8 ล้านบาทต่อปี และค่าเฉลี่ยต่อหมู่บ้าน เป็นเงิน 1-8 แสนบาทต่อหมู่บ้านต่อปี และค่าใช้จ่ายอันดับ 1 จ่ายเป็นค่าปรับปรุงเรือ ช่อมเรือ ส่งเรือไปอบต่างจังหวัด นอกจากนั้น พบว่า ร้อยละ 17 ของหมู่บ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างผู้ฝึกสอนพายเรือ (Coach) ในภาพรวม จำนวน 958,000 บาท (เก้าแสนห้าหมื่นแปดพันบาทถ้วน) ต่อปี ส่วนค่าใช้จ่ายรายหัวของผู้ฝึกสอนพายเรือ (Coach) ราคาสูงสุด 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) ต่อราย/หมู่บ้าน และต่ำสุดราคา 30,000-50,000 บาท (สามหมื่นถึงห้าหมื่นบาทถ้วน) ต่อรายต่อหมู่บ้าน (รัตนพร ทองเขียว, 2552)

4. ผลกระทบด้านสุขภาพ งานประเพณีการแข่งขันเรือถูกธุรกิจเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ชิงพื้นที่โฆษณาไปอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อจูงใจให้มีการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังมากขึ้น จากผลการวิจัยของเยาวชนลักษณะ อนุรักษ์และ จิราวรรณ สิทธิโชคพบว่า การสังเกตพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชนในงานประเพณีการแข่งขันเรือ นัดปิดสนามจำนวน 3 วัน ในปีพ.ศ. 2549 และในปีพ.ศ.2550 โดยให้การสังเกตในพื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำน่านในสนามแข่งเรือระดับจังหวัด พบว่า มีจำนวนคนดื่มเหล้าเบียร์ 7,836 คน และ 12,372 คน ตามลำดับ ส่วนความหนาแน่นของร้านจำหน่ายเหล้าเบียร์บริเวณสนามแข่งเรือ ระยะทางสองฝั่งแม่น้ำน่าน 500 เมตร พบว่า มีร้านขายเหล้าเบียร์ 1 ร้านต่อระยะทาง 3.2 เมตรและ 3.5 เมตรในปีพ.ศ.2549 และ 2550

ตามลำดับ (เทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน, 2551, 2552; เยาวลักษณ์ อนุรักษ์ และจิราวรรณ สิทธิโชค, 2551)

ส่วนพฤติกรรมการตีเครื่องตีแอลกอฮอล์ และเครื่องตีฆ้องกำลัง พบว่า ทีมลูกเรือ บางส่วนยังมีการตีเครื่องตีแอลกอฮอล์ แต่เป็นลักษณะการตีที่มีการปกปิดขวดเครื่องตีโดยใช้ กระดาษหนังสือพิมพ์ และมีรูปแบบการตี 2 ลักษณะคือตีทุกวันหลังจากเสร็จสิ้นการฝึกซ้อมโดย มีความเชื่อว่าทำให้หายเหนื่อย และช่วยทำให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย นอนหลับสบายขึ้น และตี ระหว่างการแข่งขันในช่วงรอการแข่งขันในรอบต่อไป ส่วนการตีเครื่องตีฆ้องกำลังนั้นทีมผีพายทุกคนมีการตีอย่างเปิดเผยทั้งในระหว่างฝึกซ้อมและระหว่างการแข่งขัน ในช่วงเวลาที่เสร็จสิ้นการแข่งขันแต่ละรอบ โดยมีเหตุผลในการตีคือทำให้รู้สึกว่ามีพลังมากขึ้น หายเหนื่อย มีพลังกำลังมากขึ้น และเกิดความรู้สึกที่ดี ทั้งนี้ พบว่า เครื่องตีแอลกอฮอล์และเครื่องตีฆ้องกำลังถูกใช้เป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแข่งขันเรือ โดยเครื่องตีแอลกอฮอล์ มีสมาชิกในกองเชียร์เรือแข่งของหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลโดยนำผีพายเรือแข่งเข้าไปร่วมกิจกรรมในกองเชียร์ ส่วนเครื่องตีฆ้องกำลังนั้น มีตัวแทนแม่บ้านฝ่ายปฏิคมคอยดูแลในการแจกจ่ายเครื่องตีฆ้องกำลังแก่ทีมผีพายโดยมีการจัดหาและเตรียมให้พร้อมตีอย่างเป็นระบบ ซึ่งค่าใช้จ่ายด้านอาหาร เครื่องตีบำรุงกำลังและเครื่องตีฆ้องกำลังสำหรับลูกเรือของแต่ละหมู่บ้านนั้นสูงอยู่ในอันดับ 3 รองจากค่าปรับปรุงเรือและค่าสวัสดิการให้ทีมผีพายเรือแข่ง (รัตนพร ทองเขียว, 2552, 2553)

จากสภาพปัญหาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจการศึกษาวิจัยเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์เพื่อค้นหาแนวทางพัฒนาประเพณีการแข่งขันเรือในระดับชุมชนซึ่งเป็น นวัตกรรมชุมชนเฉพาะพื้นที่ ให้เป็นกลไกทางสังคมที่สามารถนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาพในเชิง สร้างสรรค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการตีเครื่องตีแอลกอฮอล์และเครื่องตีฆ้องกำลังในช่วง เทศกาลประเพณีการแข่งขันเรือของผู้แสดงทางสังคมทั้ง 3 กลุ่มที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการ ดำเนินงานขับเคลื่อนประเพณีการแข่งขันเรือในระดับชุมชนซึ่งการพัฒนาประเพณีการแข่งขันเรือให้เป็น นวัตกรรมชุมชนเชิงสร้างสรรค์นั้นน่าจะเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมความ เข้มแข็งให้กับชุมชนโดยใช้ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานสำคัญในการพัฒนา

โจทย์วิจัย

ประเพณีการแข่งขันเรือมีบทบาทหรือไม่อย่างไรต่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ที่ นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการตีเครื่องตีแอลกอฮอล์และเครื่องตีฆ้องกำลัง

จุดมุ่งหมายการวิจัย

เพื่อประยุกต์ใช้ประเพณีการแข่งขันเรือเพื่อส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลัง

คำถามการวิจัย

1. บริบทแวดล้อม และสถานการณ์ประเพณีการแข่งขันเรือในชุมชนเป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังของกลุ่มผู้แสดงทางสังคมในช่วงเทศกาลประเพณีการแข่งขันเรือ เป็นอย่างไร
3. จะพัฒนาประเพณีการแข่งขันเรือ จังหวัดน่าน เพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังจะกระทำได้หรือไม่อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บริบทแวดล้อมและสถานการณ์ของประเพณีการแข่งขันเรือ จังหวัดน่าน ย้อนหลัง 50 ปี (พ.ศ.2501-2551)
2. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังของกลุ่มผู้แสดงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแข่งขันเรือ
3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังในช่วงเทศกาลประเพณีการแข่งขันเรือ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนที่มีเรือแข่งและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมายมีข้อมูลสารสนเทศด้านบริบทแวดล้อมและกระบวนการบริหารจัดการประเพณีการแข่งขันเรือเพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพในช่วงเทศกาลประเพณีการแข่งขันเรือ
2. เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลัง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 กระบวนการจัดการองค์การแบบ เคออร์ดิค (Chaordic Organization Process)

เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนคือ จุดมุ่งหมาย (Purpose) หลักการ (Principle) ผู้ร่วมปฏิบัติงาน (Participants) วิธีจัดรูปแบบองค์กร (Organization Concept) กฎเกณฑ์กติกา (Constitution) และการปฏิบัติงาน (Practices)

1.2 การจัดการความรู้แบบเซกิ (Knowledge Management: SECI model)

หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) Socialization: S คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ผ่านประสบการณ์ของบุคคลในสังคมโดยการแลกเปลี่ยนกับแบ่งปันความรู้จนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน) 2) Externalization: E คือ กระบวนการเปลี่ยนความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ไปเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ผ่านกระบวนการที่เป็นมาตรการ กฎเกณฑ์ กฎระเบียบ หรือเป็นระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ทำให้คนสามารถเข้าถึงตัวความรู้ที่ชัดเจนได้ 3) Combination: C คือ กระบวนการนำความรู้ชุดใหม่ที่ได้จากการรวมหรือบูรณาการระหว่างความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) กับความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) และนำไปพัฒนาเพื่อเป็นความรู้ขององค์กรซึ่งบุคคลสามารถเข้าถึงได้และ 4) Internalization: I คือ กระบวนการที่บุคคลนำความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่เกิดขึ้นไปสู่การปฏิบัติจนเกิดการปรับปรุงพัฒนางาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติซ้ำกลายเป็นความรู้ชุดใหม่ที่กลายเป็นความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) อยู่ในตัวบุคคลที่ปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ และมีการนำความรู้ที่ฝังลึกนั้นกลับออกมาหมุนเกลียวความรู้ไปสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ผ่านประสบการณ์ของบุคคลในสังคมต่อไปอย่างต่อเนื่อง

1.3 วัฒนธรรมสร้างสรรค์ (Cultural Creative)

หมายถึง คุณลักษณะ 8 ประการ (Paul H. Ray, Anderson, 2000) ประกอบด้วย การดูแลรักษาสภาพแวดล้อม มุ่งพัฒนาจิตวิญญาณและสังคม มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดี ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง เต็มใจเข้าร่วมกิจกรรม มีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนา ส่งเสริมสุขภาพโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการบริหารจัดการประเด็นการแข่งเรือ ร่วมกับ ตัวชี้วัด ค่านิยม 5 ประการของการเป็นวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1) Authenticity หมายถึงความถูกต้องความน่าเชื่อถือจากการกระทำนั้นจะต้องมีความสอดคล้องและสม่ำเสมอกับความศรัทธาทั้งด้านคำพูดและความคิดเห็น 2) Learning Process หมายถึงการสร้างพฤติกรรมโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้

เชื่อมโยงกันและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน 3) Idealism and Activism หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากอุดมการณ์และมีความสอดคล้องกับการดำเนินการที่เป็นจริงเพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำประโยชน์ต่อสังคม 4) Healthy Cultural Community หมายถึงการบริหารจัดการประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน 5) The Importance of Women หมายถึงการกระทำที่แสดงถึงการให้ความสำคัญกับบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน

1.4 การส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion)

หมายถึง กลยุทธ์การสร้างเสริมสุขภาพในระดับสากลตามกฎบัตรออกตาวา (Ottawa Charter) (WHO, 1986) ประกอบด้วย 1) การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ 2) การก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย 3) การเสริมสร้างกิจกรรมชุมชนให้เข้มแข็ง 4) การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล และ 5) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

2.1.1 หมู่บ้านที่มีเรือแข่งประจำหมู่บ้าน ในเขต 4 อำเภอ จำนวน 64 หมู่บ้าน คือ อำเภอเมือง (9 หมู่บ้าน) อำเภอภูเพียง (12 หมู่บ้าน) อำเภอเวียงสา (22 หมู่บ้าน) และอำเภอท่าวังผา (21 หมู่บ้าน)

2.1.2 หมู่บ้านที่นำเรือเข้าร่วมแข่งขันในงานประเพณีการแข่งขันเรือ จังหวัดน่าน ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 4 ปี เพื่อได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพและกลุ่มตัวอย่างการการวิจัยเชิงสำรวจมีคุณลักษณะที่สามารถสะท้อนข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแข่งขันเรือใน 4 ประเด็น (ตามรายละเอียดในเนื้อหาแบบสอบถามในการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ได้แก่ 1) บริบทแวดล้อมและสถานการณ์ของประเพณีการแข่งขันเรือในภาพรวมและในชุมชน 2) กระบวนการบริหารจัดการและการดำเนินงานในการขับเคลื่อนประเพณีการแข่งขันเรือในชุมชน 3) พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังในช่วงเทศกาลประเพณีการแข่งขันเรือ 4) การประเมินสื่อท้องถิ่นที่รณรงค์การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลัง

2.2 ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย กลุ่มผู้แสดงทางสังคม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแกนนำเรือแข่ง กลุ่มลูกเรือ และกลุ่มผู้นำทีมกองเชียร์โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตประชากร ดังนี้

2.2.1 ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 64 หมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 46,477 คน แยกเป็นเพศชาย 23,646 คน และเพศหญิง 22,831 คน

2.2.2 ประชากรเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลังในช่วงเทศกาลประเพณีการแข่งเรือได้แก่กลุ่มผู้แสดงทางสังคมจำนวน 4,480 คน ประกอบด้วยกลุ่มแกนนำเรือแข่ง 640 คน (เป็นเพศชายทั้งหมดตามประเพณีปฏิบัติของชุมชนที่กำหนดให้ผู้ชายรับผิดชอบเกี่ยวกับเรือ) กลุ่มลูกเรือ จำนวน 3,200 คน (เพศชายทั้งหมดตามประเพณีปฏิบัติของชุมชนที่กำหนดให้ผู้ชายรับผิดชอบเกี่ยวกับเรือ) และกลุ่มผู้นำทีมกองเชียร์ จำนวน 640 คน (เพศหญิงทั้งหมด) ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานตามบทบาทและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการบริหารจัดการและการดำเนินงานในประเพณีการแข่งเรือในหมู่บ้านเป้าหมาย 64 หมู่บ้าน

2.2.3 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงสำรวจได้แก่กลุ่มผู้แสดงทางสังคมที่มีประสบการณ์เข้าร่วมประเพณีการแข่งเรืออย่างน้อย 2 ปี จำนวน 500 คน ประกอบด้วย กลุ่มแกนนำเรือแข่ง 90 คน กลุ่มลูกเรือ จำนวน 320 คน และกลุ่มผู้นำทีมกองเชียร์เรือแข่ง จำนวน 90 คน

2.2.4 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้แก่กลุ่มผู้แสดงทางสังคมที่มีประสบการณ์เข้าร่วมประเพณีการแข่งเรืออย่างน้อย 2 ปี ในพื้นที่วิจัย 2 พื้นที่ที่ผู้วิจัยคัดเลือกโดยวิธีการเฉพาะเจาะจง ตามบทบาทของคณะกรรมการดำเนินการประเพณีการแข่งเรือในชุมชน จำนวน 40 คนต่อพื้นที่วิจัย 1 หมู่บ้าน ประกอบด้วย กลุ่มแกนนำเรือแข่ง 10 คน กลุ่มลูกเรือ จำนวน 20 คน และกลุ่มผู้นำทีมกองเชียร์เรือแข่ง จำนวน 10 คน

3. ขอบเขตด้านเวลา

เป็นการศึกษาวิจัยในกรอบระยะเวลา 2 ปี 10 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.2554 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2556

คำสำคัญหรือคำจำกัดความเชิงปฏิบัติการที่ใช้ในการวิจัย

1. นวัตกรรมชุมชน(Community Innovation)

หมายถึง ผลผลิตของความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชนโดยการบูรณาการความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่อยู่บนฐานของระบบความเชื่อและศาสนา (Belief & Religion) และความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่อยู่ในรูปของสิ่งประดิษฐ์หรือผลผลิตของชุมชนที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้

ในที่นี้ หมายถึงประเพณีการแข่งเรือและสื่อท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์

2. ประเพณีการแข่งขันเรือ (Traditional Boat Racing)

ในที่นี้หมายถึงการแข่งขันเรือยาวในจังหวัดน่าน เป็นเรือที่ทำจากไม้ และมีเอกลักษณ์เฉพาะของเรือแข่งจังหวัดน่านที่มีการแกะสลักหัวเรือและหางเรือเป็นรูปพญานาคที่เรียกว่า "หัวโหล่" และ"หางวัลย์" โดยเปิดรับสมัครเฉพาะเรือแข่งภายในจังหวัดที่เน้นเรือและทีมฝีพายจากแต่ละหมู่บ้านเท่านั้น เป็นสนามแข่งเรือแบบปิดโดยจัดการแข่งขันเรือ 3 ประเภทดังนี้ 1) เรือเล็ก คือ เรือที่มีฝีพายตั้งแต่ 25-30 คน 2) เรือกลาง คือ เรือที่มีฝีพายตั้งแต่ 35-40 คน 3) เรือใหญ่ คือเรือที่มีฝีพายตั้งแต่ 48-58 คน โดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมเรือเข้าแข่งขันและฝึกซ้อมฝีพายในช่วงเดือนสิงหาคม และการแข่งขันเรือตั้งแต่ปลายเดือนสิงหาคม จนถึงปลายเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นการแข่งเรือดัดปิดสนาม ซึ่งถือว่าสิ้นสุดประเพณีการแข่งขันเรือประจำปี

3. การส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ (Creative Health Promotion)

หมายถึง การนำนวัตกรรมชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสุขภาพใน 3 ประเด็น คือ 1) การตีตมเครื่องตีตมแอลกอฮอล์และเครื่องตีตมชูกำลังอย่างมีเงื่อนไข 2) การใช้ประเพณีการแข่งขันเรือเพื่อสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การจัดระเบียบสังคมและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน 3) การใช้เครื่องตีตมแอลกอฮอล์ในบริบทเชิงสัญลักษณ์เพื่อการมีสุขภาพแข็งแรง

4. การพัฒนานวัตกรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ (Development of Community Innovation for Creative Health Promotion)

หมายถึง การนำองค์ประกอบของกระบวนการจัดการองค์กรแบบเคอร์ดิค (Chaordic Organization Process) (Dee Hock, 1993) 6 ขั้นตอน และองค์ประกอบของกระบวนการจัดการความรู้แบบเซกิ (SECI model)(Nonaka Takeuchi, 1995) 4 ขั้นตอน มาประยุกต์ใช้ร่วมกับคุณลักษณะ 8 ประการด้านวัฒนธรรมสร้างสรรค์ (Cultural Creative) (Paul H. Ray, Anderson , 2000) ในการพัฒนาประเพณีแข่งเรือเพื่อส่งเสริมสุขภาพเชิงสร้างสรรค์ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การตีตมเครื่องตีตมแอลกอฮอล์และเครื่องตีตมชูกำลังในช่วงเทศกาลประเพณีการแข่งขันเรือจังหวัดน่าน